

İHVÂNU'S-SAFÂ'YA GÖRE İLİMLERİN SINIFLANDIRILMASI

Doç. Dr. Emrullah YÜKSEL

A — İlimlerin Sınıflandırılması :

Bütün ilimler, görünüş ve olgu halindeki var olanların belirli bir derecesiyle meşgul olurlar. Her birisinin araştırdığı varlık-sahaları ayrı ayrıdır. Fakat araştırılan şeyler, «var olan» şeylerdir. Her ilim, varlığın bir alanıyla uğraşır ve kendine mahsus bir metoda sahiptir. Her ilmin kendi sahası içinde bir çalışma planı vardır, onu sürdürür (1). Cisimlerde görünen özellikler ve olgularla fizik, canlılarla biyoloji, canlıların bitki kısmı ile botanik, hayvanlar kısmı ile zooloji, canlı varlıkların duyuş, düşünüş ve davranışlarıyla psikoloji, insanla ilgili araştırmayı yapan ilim antropoloji, sosyal münasebetlerle ve bunların teşkilâtlarıyla sosyoloji, insanlığın geçmişini, başlangıcından bugüne kadar olan gelişimiyle tarih ilmi meşgul olduğu gibi.

Eskiden bütün bilgiler felsefenin içinde toplanmış idi. Zamanla ilimler doğmuş, gelişmiş ve kendilerine mahsus tecrübe ve metodlarla bağımsız hale gelmişlerdir (2).

İlimlerin sınıflandırılması, Aristo (M. Ö. 384-322)'dan beri

-
- (1) Takiyettin Mengüşoğlu, Felsefeye Giriş, İstanbul, 1968, s. 12-17; Hilmi Ziya Ülken, Felsefeye Giriş, Birinci Kısım, İkinci Baskı, Ankara, 1963, s. 23-24.
 - (2) Hilmi Ziya Ülken, Felsefeye Giriş, İkinci Kısım, Ankara, 1958, s. 1, 5; Abdülhak Kemal Yörük, Hukuk Felsefesi Dersleri, İstanbul, 1961, s. 9-12; İzmirli İsmail Hakkı, Felsefe - Hikmet, İstanbul, 1333 h., s. 22.

birçok bilgin ve filozofu uğraştıran bir konudur. Kimi bu sınıflandırmada fazla ayrıntılara girmiş, kimi daha derli toplu bir yolda yürümüştür (3). Sınıflandırmada gaye, çeşitli ilimlerin tanımını yapmak ve onlar arasında derece sıralaması kurmaktır.

B — İhvânu's Safâ :

X. Milâdi asrın ikinci yarısında (373/983), dini, felsefi ve siyâsi bir birlik oluşturan bir cemiyetle karşılaşmaktayız. Bunlar mutezili, ismâili ve karmati eğiliminde idiler. Merkezleri Basra idi. Bağdat ve Kufe'de de faaliyetleri vardı. Azaları, kendi aralarında birbirlerine İhvânu's-Safâ' (4) diye çağırırlardı. Gayeleri, karşılıklı yardımlaşmalarla, bütün vasıtalar ve özellikle temiz amellerle nefsi maddi bağlarından kurtarıp ebedi ruhlarının kurtuluşuna kavuşmaktır. Bunlar, eklektik bir sistemleri olduğunu söylerler. Bütün milletlerin ve dinlerin hikmetlerini bir araya getirmek istemişlerdir. İhvânu's-Safâ' Risâleleri (Resâilu İhvâni's-Safâ'), 52 risâleden oluşmaktadır. Bu risâlelerin yazı heyetinden ancak beş tanesinin ismini biliyoruz : el Mukaddesi diye meşhur olan Ebû Süleymân Muhammed b. Mu'sir el-Bustî, Ebu'l-Hasan Ali b. Hârûn el-Zencânî, Muhammed b. Ahmed el-Nehrecûrî, Ebu'l-Hasan el-'Avfî, Zeyd b. Rifâ'a'dır (5). İhvânu's-Safâ'ya göre, din, cehâletlerle bozuldu ve sapıklıklara karışmıştır. Onun temizliği ancak felsefe yoluyla olur. Çünkü o, itikâdi hikmeti ve ictihâdi maslahatı içine almaktadır. Onlar, felsefe ile din düzenlendiği zaman kemâlin hasıl olacağına inanırlar (6).

-
- (3) A. Adnan Adivar, Tarih Boyunca İlim ve Din, İkinci Basım, İst. 1969, s. 38.
- (4) T. J. De Boer, İslâm Ansiklopedisi, İst., 1977, V 2, s. 946-47.
- (5) Resâ'ilü İhvâni's-Safâ', Beyrut, 1957, I, s. 5 (B. el-Bostânî, Önsöz); Louis Gardet, Introduction à la Théologie Muslumane, Paris, 1948, s. 107; T. J. De Boer, İslâm'da Felsefe Tarihi, Çev., Yaşar Kutluay, Ankara, 1960, s. 58 vd.; De Lacy O'Leary, İslâm Düşüncesi ve Tarihteki Yeri, çev., Hüseyin Yurdaydın, Yaşar Kutluay, Ankara, 1971, s. 105 vd.; K. Yazıcı, A. Kerem, A'lâmu'l-Felsefeti'l-'Arabiyye, Beyrut, 1966, s. 399 vd.; İbnu'l-Kiftî, Târihu'l-Hukemâ, Leipzig, 1903, s. 82-88.

C — İhvânu's-Safâ' Risâlelerinde İlimlerin Sınıflandırılması:

I. Riyâzî İlimler (7) :

1. Adet (sayı) ilmi,
2. Hendese (geometri),
3. Astronomi,
4. Coğrafya,
5. Müzik,
6. Ahlâk,
7. Sanat ve meslekler,
8. Alış-veriş, ticaret, tarım, üretim,
9. Peygamberlerin siyeri ve filozofların ahlâkı,
10. Mantık.

II. Tabii İlimler (8) :

1. Cismâni prensipler ilmi ('ilmu'l-mebâdi' l-cismâniyye'),
2. Gök ve yer,
3. Oluşma ve bozulma (kevn ve fesâd),
4. Meteoroloji (el-Âsâru'l-'Ulviyye),
5. Mineraloji ('ilmüel-ma'âdin),
6. Botanik (ilmü'n-nebât),
7. Zooloji ('ilmü'l-hayavân)
8. Tıp,
9. Duyular ve duyulur olanlar,
10. Nesl (insanın doğumuyla ilgili),
11. Psikoloji.

III. Akli Varlıklar İlimi (9) :

1. Fisagora göre akli varlıkların ilkeleri,
2. İhvânu's-Safâ'ya göre akli ilkeler,
3. Akıl ve ma'kûl,
4. Gezegenlerin devir ve dönmeleriyle ilgili ilim,
5. Aşkın mahiyeti,

(6) Aynı eser, s. 83-84.

(7) Resâ'ilü İhvâni's-Safâ', C. I.

(8) Aynı eser, C. II.

(9) Aynı eser, C. III.

6. Yeniden dirilme ve kıyamet,
7. Hareket çeşitlerinin sayısı,
8. İletler ve malûller,
9. Tarifler.

IV. İlähi ve Dinî İlimler (10) :

1. Görüşler ve Dinler,
2. Allah'a giden yolun mahiyeti (11),
3. İhvânu's-Safâ'nın itikâdı ve rabbânî (kendilerini Allah'a vermiş)lerin mezhebi,
4. İhvânu's-Safâ'nın muâşeretî, birbirlerine yardımı, din ve dünya konusunda şefkat ve sevgi sadakati durumları,
5. İmanın mahiyeti ve muhakkik mü'minlerin huyları,
6. İlähi kanunun mahiyeti, peygamberliğin şartları ve onların huylarının kemiyeti, rabbânilerin ve ilâhiyatçıların mezhebi,
7. Allah'a davet durumu,
8. Ruhânilerin hallerinin keyfiyeti,
9. Siyâset çeşitlerinin keyfiyeti ve kemiyeti,
10. Bütünüyle kâinatın düzeninin keyfiyeti,
11. Sihir, tılsım ve göz değmesinin mahiyeti.

Netice :

İhvânu's-Safâ, ilim ve dinî telif etme gayretinde bulunmuşlardır. Risâleleri, Münevver çevre üzerinde ve bilhassa ansiklopedik eserler üzerinde çok etkili olmuştur (12). Aslında bu risâlelerde yeni bir nazariye ileri sürülmemiş, ancak daha önce var olan ilim ve felsefeyle ilgili malzemeler bir arada toplanmıştır. Böylece sanki bir ilimler ansiklopedisi oluşturulmuştur (13).

(10) Aynı eser, C. III, s. 401 vd.

(11) Aynı eser, C. IV.

(12) T. J. De Boer, İslâm'da Felsefe Tarihi, Çev., Yaşar Kutluay, s. 68.

(13) De Lacy O'Leary, İslâm Düşüncesi ve Tarihteki yeri, çev., Hüseyin Yurdaydın, Yaşar Kutluay, s. 105.